

EKONOMİK KRİZ VE İŞÇİ SINIFI: 1969-1970

27 Kasım 2021

Yıldırım Koç

Türkiye gerçekten çok ilginç bir ülke. 1929-1932 ve 1958-1961 ekonomik krizlerinde işçi sınıfının çalışma koşullarının kötüleşmediğini, gerçek ücretlerinin düşmediğini, sendikal hak ve özgürlüklerde ise tersine bir gelişme sağlandığını yazmıştım. 1969-1970 ekonomik krizinde de benzer bir durum söz konusu.

Bu üç krizde işçi sınıfının gerçek gelir düzeyi ve haklarında meydana gelen gelişme, her ekonomik krizin mutlaka işçi sınıfını sıkıntıya sokacağı ve kitlesel tepkilere iteceği biçimindeki değerlendirmelerin çok sığ ve yanlış olduğunu göstermektedir. Her ekonomik krizin nedenleri de farklıdır, krizden çıkış için başvurulan yöntemler de. Bunlara bağlı olarak ekonomik krizlerin işçi sınıfı üzerindeki etkileri de farklılık gösterir.

Türkiye’de 1969-1970 yıllarında ikincil önemde bir kriz yaşandı. Krizin ağırlıklı nedeni, Türkiye ekonomisinin harcadığı döviz kazanamamasıydı. Kapitalizmin altın çağı devam ediyordu. GSMH sabit fiyatlarla 1969 yılında yüzde 4,3 ve 1970 yılında yüzde 4,4 oranında büyüdü. Sabit fiyatlarla kişi başına GSMH ise 1969 yılında yüzde 1,7 ve 1970 yılında yüzde 1,8 oranında arttı. Kriz sürecinde Türk Lirası yüzde 66 oranında devalüe edildi. Bir ABD Dolarının TL karşılığı 9 liradan 15 liraya yükseltildi.

Bu yıllarda Türkiye işçi sınıfı nicel olarak epeyce büyümüştü. 1970 nüfus sayımı sonuçlarına göre, gelir getirici bir işte çalışan 15,1 milyon kişinin 4,2 milyonu ücretli, 4,0 milyonu kendi hesabına çalışan, 6,8 milyonu ücretsiz aile çalışanıydı. Ücretlilerin oranı yüzde 27,6 iken, kendi hesabına çalışanlarla ücretsiz aile çalışanların toplamının oranı yüzde 72 idi. Kendi hesabına çalışanların ve ücretsiz aile çalışanlarının mutlak sayıları artmıştı.

Bu dönemde yaşanan ekonomik krizden işçi sınıfı gelir açısından olumsuz etkilenmedi. DPT verilerine göre, gerçek ücretler 1971 yılına kadar hemen hemen sürekli olarak arttı. 1972 yılında küçük bir gerileme görüldü. Daha sonra yeniden yükselişe geçti. Korkut Boratav, gerçek ücretlerde 1965-1971 dönemindeki artışı yüzde 45 olarak vermektedir. Gerçek ücretler 1971-1975 döneminde de artışını sürdürdü. 1965 yılında kabul edilen 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun mali hükümlerinin 31.7.1970 gün ve 1327 sayılı Kanunla uygulamaya sokulmasıyla, memur aylıklarında da artış yapıldı.

Bu dönemde gerçekleştirilen değişikliklerin en önemlisi yaşlılık aylığına hak kazanma konusunda yaşandı. 1964 yılında kabul edilen 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa göre yaşlılık aylığına hak kazanabilmek için erkeklerin 60, kadınların 55 yaşını doldurması gerekiyordu. 1969 yılında kabul edilen 1186 sayılı Kanunla, en az 25 yıl sigortalı bulunan ve bu süre içinde en az 5000 gün prim ödeyen kişilerin yaşlılık aylığına hak kazanması mümkün kılındı. Kadınlar için gerekli görülen sigortalılık süresi 1976 yılında 1992 sayılı Kanunla 20 yıla indirildi. Böylece kadınların 38, erkeklerin 43 yaşında yaşlılık aylığına hak kazanarak emekli olmaları mümkün kılındı. Böyle bir uygulama dünyanın başka hiçbir ülkesinde yoktu. Bu yasanın kabulü sürecinde Türk-İş Ankara’da ilk mitingini 24 Ağustos 1969 günü gerçekleştirdi.

1968-1970 döneminde, daha iyi haklar elde etmek amacıyla gerçekleştirilen işçi eylemleri yaygınlaştı ve sertleşti. Eylemler, yoksullaşmaya karşı değildi; daha iyi bir hayatın mümkün olabildiği beklentisiyle yapıldı. Birçok işyeri bu süreçte işgal edildi. Bu gelişme sonrasında, sendikal hakları kısıtlayacak bir düzenleme gündeme geldi. İşçilerin buna tepkisi, 15-16 Haziran 1970 eylemleri oldu. 15-16 Haziran eylemleri, kriz nedeniyle ortaya çıkan mutlak yoksullaşmaya karşı değildi; Türk-İş’in DİSK’in büyümesinden duyduğu kaygı nedeniyle gündeme getirilen mevzuat değişikliğine karşıydı. Ancak bu eylemler amacına ulaşamadı, tasarının yasalaşmasını kısmen engelleyebildi.

Memurların en önemli tepkisi, TÖS ve İlk-Sen’in 15-18 Aralık 1969 günleri gerçekleştirdiği Büyük Öğretmen Boykotu idi. Eylemin nedenleri, memurların gerçek gelirlerinde 1969 yılına kadar meydana gelen düşüş, çeşitli illerde TÖS üyelerine yapılan saldırılar ve 8 Temmuz 1969 tarihinde TÖS’ün genel kurulunun yapıldığı Kayseri’de gericilerin genel kurulun toplandığı sinemayı yakma girişimine duyulan

tepkiydi. Yaklaşık 109 bin öğretmenin katıldığı bu eylem, Türkiye'nin ilk genel greviydi. Bu eylem sonrasında, 12 Mart döneminde memurların sendikal hakları kısıtlandı. 20.9.1971 gün ve 1488 sayılı Yasayla 1961 Anayasası değiştirilerek, memurların sendikalaşma hakkı kaldırıldı ve memurların sendika kurmaları ve kurulu sendikalara üye olmaları açık bir biçimde yasaklandı.

1969-1970 ekonomik krizi de ücretlerde ve işçi haklarında ciddi bir kayba yol açmadı ve yaygın kendiliğindenci kitle hareketleri yaratmadı. Krize tepki seçimlerde ortaya çıktı.

1969-1970 krizi döneminde iktidarda Adalet Partisi vardı. Başbakan ise Süleyman Demirel idi.

Adalet Partisi 1965 milletvekili genel seçimlerinde 4,9 milyon (% 52,9) oy aldı. 1968 il genel meclisi üyeleri seçiminde ise oyların % 49,1'ini (4,5 milyon oy) alabildi.

Adalet Partisi'nin 1969 milletvekili genel seçimlerindeki oyu 4,2 milyona (% 46,5) düştü. 1973 milletvekili genel seçimlerindeki oyu ise 3,2 milyona (% 29,8) geriledi. 1973 yılındaki mahalli idareler il genel meclisi üyeleri seçimlerindeki oyu da 3,2 milyonda (% 32,3) kaldı.

Ekonomik kriz, iktidardaki Adalet Partisi'nin oyunu ciddi oranda düşürdü.

Memurların net gerçek aylıkları endeksi 1963 yılında 100 kabul edilirse, 1969 yılında 74,5'e gerilemişti. Ancak 1970 yılında 125,3'e yükseldi. Ekonomik kriz sürecinde memurların net gerçek aylıkları bir yıl içinde yüzde 68,2 oranında arttı.

İmalat sanayiindeki işçilerin gerçek ücretleri 1961 yılında 100 kabul edilirse, 1968 yılında 134 ve 1969 yılında 136 oldu. 1970 yılında ise 150'ye ve 1971 yılında 160'a yükseldi. Türkiye geneli net gerçek işçi ücretlerinde de benzer bir gelişme yaşandı. Ücretler 1969 yılında 1968 yılına göre yüzde 4,8 oranında daha yüksekti. 1970 yılındaki artış yüzde 6,3 ve 1971 yılındaki artış da yüzde 4,9 oldu.

Gerçek asgari ücret endeksi 1963 yılında 100 kabul edilirse, 1968 yılında 101 olmuştu. Ancak 1969 yılında yüzde 32'lik bir artışla 133'e yükseldi. 1970 yılında 123 ve 1971 yılında 104 oldu.

Türkiye'nin döviz ihtiyacından kaynaklanan ve büyük bir devalüasyonla sonuçlanan 1969-1970 krizi çok büyük değildi; işçi ve memurların gelirleri üzerinde de olumsuz bir etki yapmadı. Tam tersine, sosyal güvenlik alanında işçiler lehine son derece önemli bir değişiklik gerçekleştirildi. Sendikal hakları kısıtlama girişimi de önemli sorunlara yol açmadı.